

Bijlage 1:

De geschatte omvang en de achtergronden van regelovertreding in de AOW

In dit hoofdstuk behandelen we de AOW. Na een bespreking van de vragen over naleving en overtreiding (paragraaf 1) presenteren we de met behulp van de Randomized response methode geschatte omvang van regelovertreding (paragraaf 2). Daarna kijken we naar het risicoprofiel dat is gebaseerd op de antwoorden op de Tafel van Elf vragen (paragraaf 3) en bezien we de kennis van AOW-ers over het boetedeel van de Wet Boeten, maatregelen en terug- en invordering sociale zekerheid (Wet BMTi; paragraaf 4). In paragraaf 5 gaan we na welke verbanden er zijn tussen regelovertreding enerzijds, en de dimensies van de Tafel van Elf, de kennis van de Wet BMTi en enkele achtergrondkenmerken van AOW-ers anderzijds.

1.1 Vraagstelling

De AOW (Algemene Ouderdomswet) is een basispensioen voor mensen die 65 jaar of ouder zijn. Het bedrag van de AOW hangt onder meer af van de woonsituatie van de AOW-er. De AOW kent pensioenbedragen voor alleenstaanden, alleenstaande ouders en gehuwden of degenen die samenwonen (een “gezamenlijke huishouding” voeren)¹. Verder kan wie een gehuwdenpensioen ontvangt en een partner heeft die jonger is dan 65 jaar, een toeslag op het AOW-pensioen krijgen. De hoogte van de toeslag hangt onder meer af van de inkomsten van de partner. De volledige toeslag bedraagt bruto €636,81. Inkomsten uit arbeid, zoals loon, worden gedeeltelijk van de toeslag afgetrokken².

Degene die een AOW-uitkering ontvangt, dient zich aan een aantal regels en verplichtingen te houden. Een algemene regel voor het ontvangen van een uitkering is dat een verzekerde zelf gevraagd of ongevraagd zaken behoort door te geven, waarvan men kan veronderstellen dat ze gevolgen hebben voor het recht op en de hoogte van de uitkering. In het geval van de AOW gaat het daarbij met name om het opgeven van inkomsten uit werk van de partner aan de uitkeringsinstantie als men een gehuwdentoeslag geniet en het correct opgeven of men met iemand een gezamenlijke huishouding voert. Over het naleven of overtreden van deze regels zijn twee vragen gesteld. Het zijn:

- Heeft uw partner in de afgelopen 12 maanden gemiddeld per maand méér inkomsten verdiend met werk dan 190 euro, zonder dat dit is doorgegeven aan de SVB?
- Woont u samen met een partner, dat wil zeggen vormt u met een partner een gezamenlijke huishouding, zonder dat de SVB daarvan op de hoogte is gesteld?

De eerste vraag is alleen gesteld aan AOW-ers die een gehuwdentoeslag ontvangen. De tweede vraag is gesteld aan AOW-ers die niet aan die voorwaarde voldoen en hebben aangegeven niet samen te wonen met een partner.

Over sancties met een boete of korting is één enkele vraag gesteld vanuit de gedachte dat uitkeringsgerechtigden de vorm en daarmee de exacte naam van een sanctie vaak niet onderkennen of moeilijk onthouden. Dat komt o.a. doordat zowel een opgelegde boete als een korting verrekend worden met een lopende uitkering.

De vraag luidt:

- Heeft u in de afgelopen 12 maanden wel eens een boete of korting opgelegd gekregen door de uitkeringsinstantie?

Tot slot is ook de vraag gesteld of men mensen in de directe omgeving kent die, ten onrechte, een te hoge uitkering genieten. De vraag luidt:

- Kent u mensen in uw directe omgeving die ten onrechte een te hoge AOW-uitkering ontvangen?

¹ Men voert een gezamenlijke huishouding als men met één andere meerderjarige persoon een woning deelt en allebei een bijdrage levert in de kosten van de gezamenlijke huishouding of op andere wijze voor elkaar zorgt. Wie uitsluitend met een eigen kind of met een ouder een gezamenlijke huishouding voert, wordt als alleenstaand beschouwd.

² De eerste €189,72 plus éénderde deel van de inkomsten boven €189,72 tellen niet mee (bedragen 2004).

1.2 De geschatte omvang van regelovertreding in de AOW

In onderstaande tabel staan de geschatte proporties van AOW-ers die de verschillende regels met betrekking tot de uitkering overtreden. Hierbij benadrukken wij dat de gerapporteerde percentages met voorzichtigheid geïnterpreteerd dienen te worden om redenen die uiteengezet worden in Appendix 4.

- Van tien procent van de AOW-ers met een gehuwdentoeslag heeft de partner in de afgelopen twaalf maanden meer (bij)verdiend dan het toegestane bedrag van €190, zonder dat daarvan melding is gemaakt bij de SVB.
- Het samenwonen zonder dat de SVB er weet van heeft komt weinig voor: 1% van de groep die bij de SVB bekend staat als alleenstaand, maakt zich aan deze overtreding schuldig.
- Een betrekkelijk klein deel van 4% van alle AOW-ers is in het afgelopen jaar wel eens een keer beboet of gekort op de uitkering.
- Een aanzienlijk deel van de AOW-ers, zijnde 17%, zegt in haar directe omgeving mensen te kennen die ten onrechte een te hoge AOW-uitkering ontvangen.

1.1 | Geschatte omvang van regelovertreding en sancties, AOW, 2004

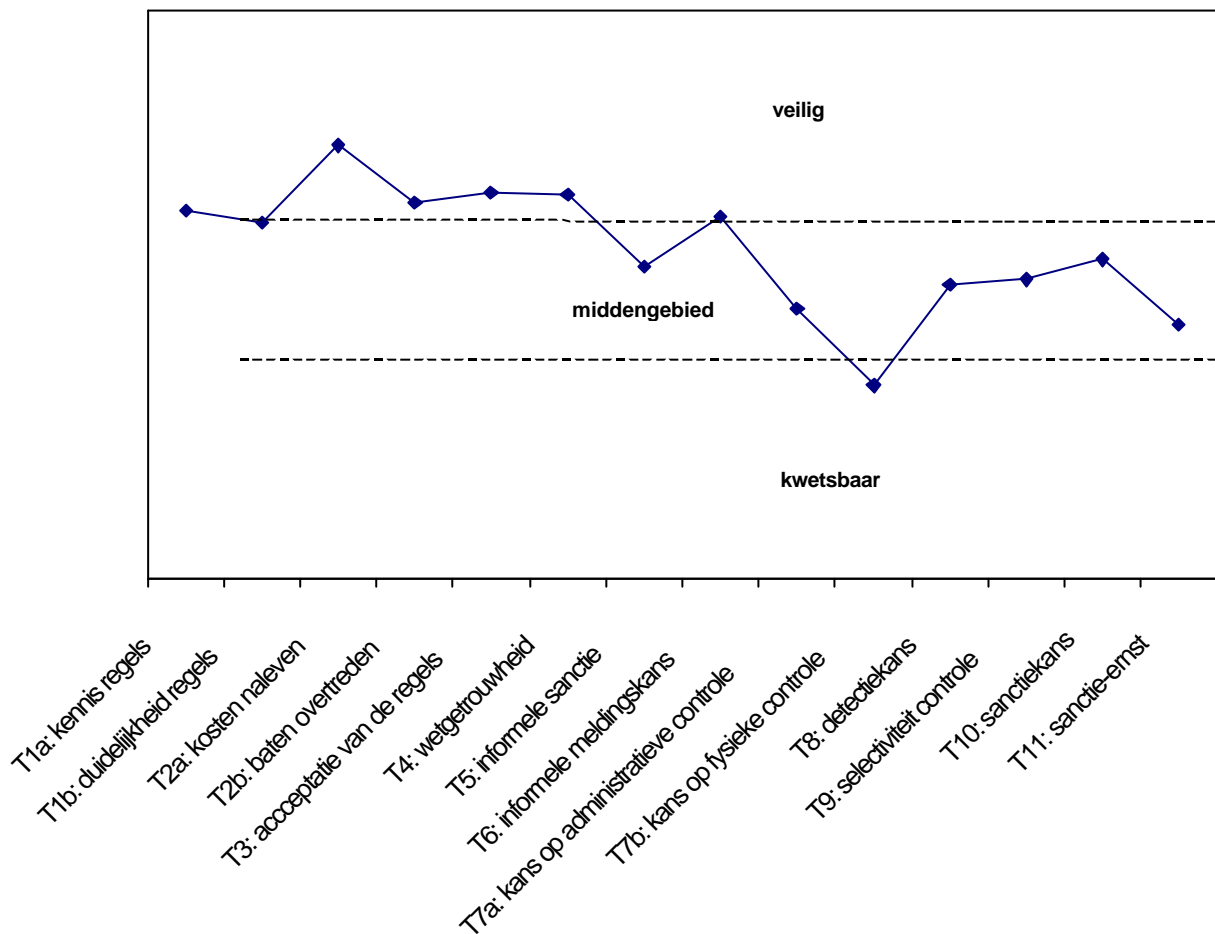
	%	N
Partner jonger dan 65 jaar in afgelopen 12 maanden per maand gemiddeld méér inkomsten verdiend met werk dan € 190, zonder door te geven aan de SVB (gevraagd aan AOW-ers met gehuwdentoeslag)	10	120
Woont samen met partner (vormt met partner gezamenlijke huishouding), zonder dat SVB op de hoogte is gesteld	1	527
Afgelopen 12 maanden/ ten tijde van uitkering wel eens boete of korting op uitkering gehad van SVB?	4	647
Kent mensen in directe omgeving die ten onrechte een te hoge AOW-uitkering ontvangen	17	647

NB.: De percentages in de tabel zijn niet optelbaar tot een algemene maat voor overtreding.

1.3 Het Tafel van Elf-risicoprofiel voor de AOW

De T11-variabelen geven wij weer in een zogenaamd 'risicoprofiel' dat in één oogopslag de visies van de doelgroep op overtreding en handhaving duidelijk kan maken. Het risicoprofiel is verdeeld in drie delen. Het bovenste deel is het 'veilige' gebied. De verwachting is dat de houdingen weergegeven met T11-variabelen die in dat gebied liggen eerder bijdragen tot meer naleving van de regels. Het onderste gedeelte is het 'kwetsbare' gebied. Er wordt verondersteld dat de visies weergegeven met de T11-variabelen in dat gebied liggen eerder samengaan met overtreding. Het middengebied is neutraal en een ligging in dat gebied geeft op zichzelf niet aan of er sprake zal zijn van een neiging tot naleving of overtreding van de regels.

1.2 | Risicoprofiel AOW 2004

Figuur 1.2 geeft de T11-risicoprofielen voor de AOW aan de hand van de gemiddelde scores op de T11-vragen. De AOW kent één 'kwetsbare' dimensie, te weten de als laag ingeschatte kans dat er een controle ter plekke wordt gedaan (kans op fysieke controle, T7b). De volgende dimensies behoren tot het middengebied dat noch 'kwetsbaar' noch 'veilig' kan heten:

- de reactie van de omgeving op overtreding (de informele sanctie, T5)
- de perceptie van de kans op een administratieve controle (T7a)
- de perceptie van de kans dat een overtreding ontdekt wordt (detectiekans, T8)
- de perceptie van de trefzekerheid of selectiviteit van controles (selectiviteit controle, T9)
- de perceptie van de kans op een straf op het moment dat een overtreding wordt geconstateerd (sanctiekans, T10)
- de verwachte ernst van een eventuele sanctie (sanctie-ernst, T11)

De overige dimensies zijn als 'veilig' te kwalificeren. Het zijn:

- de kennis van de regels (T1a) en de duidelijkheid van de regels (T1b)
- de kosten van naleven (T2a) en baten van overtreden (T2b)
- de acceptatie van de regels (T3)
- de principiële trouw aan de wet (T4)
- de angst bij overtreding te worden verklikt (informele meldingskans, T6)

1.4 Ervaring met en kennis van de Wet BMTi onder AOW-ers

Kennis van de mogelijke sancties kan van belang zijn voor naleving en overtreding van de regels. Aan de respondenten werd een aantal vragen voorgelegd om hun ervaringen met de boete en korting krachtens de Wet Boeten, maatregelen, terug- en invordering sociale zekerheid (Wet BMTi) en hun kennis over het boetedeel van deze wet te toetsen. Naar kennis over het maatregelenbeleid is niet gevraagd, omdat deze kennis niet met een beknopte vragenlijst is te toetsen.

Uit het onderzoek blijkt dat 4% van de AOW-ers in de afgelopen 12 maanden wel eens een boete of een korting heeft gekregen.

De kennis van het boetedeel van de Wet BMTi onder AOW-ers is als volgt te beoordelen (zie tabel 2)³. Ruim een kwart van de AOW-ers weet een correct antwoord te geven op de vraag naar de straf op overtreding van de inlichtingenplicht. 11% geeft een antwoord waaruit blijkt dat men geen duidelijk idee heeft van het sanctiebeleid van de wet, terwijl ruim éénderde (35%) de ernst van de sanctie onderschat. Slechts een klein deel van 2% overschat de sanctie.

1.3 | Kennis van de Wet BMTi bij onjuiste of onvolledige inlichtingen, AOW, 2004 (n = 800)

	%
Kennis sancties Wet BMTi bij overtreding inlichtingenplicht	
Onderschatting	35
Redelijke kennis	24
Correct antwoord	27
Overschatting	2
Geen kennis	11
Totaal	100%

Aan degenen die het goede antwoord gaven op de vraag naar de sanctie, is ook gevraagd hoe hoog zij denken dat de boete zal zijn. Tabel 1.4 geeft de uitkomsten weer. Het juiste antwoord is 10% van het ten onrechte ontvangen bedrag. Ruim éénderde (35%) van de groep die op de voorgaande vraag een juist antwoord gaf, weet ook hoe hoog de boete is. Een groter deel van 37% overschat de hoogte van

³ De volgende normen zijn gehanteerd:

- correct antwoord: 'Terugbetalen plus een boete';
- redelijke kennis: 'terugbetalen plus een waarschuwing', of 'terugbetalen plus een korting op de uitkering';
- onderschatting: 'geen straf, maar een waarschuwing' of 'terugbetalen van het ten onrechte ontvangen bedrag';
- overschatting: 'terugbetalen plus stopzetten van de uitkering' en 'terugbetalen plus gevangenisstraf';
- geen kennis ('weet niet'): 'hangt helemaal af van het ten onrechte ontvangen bedrag', 'de ernst van de overtreding', 'andere' en 'weet niet'.

de boete en 12% denkt dat de boete lager is dan zij in werkelijkheid is. Het voorgaande betekent dat bijna 10% volledig op de hoogte is van het boetebeleid krachtens de Wet BMTI⁴.

1.4 | Schatting hoogte boete voor onjuiste of onvolledige inlichtingen, AOW 2004 (n = 219)

	%
Geschatte hoogte boete in % van het ten onrechte uitgekeerde bedrag	
Onderschatting (boete = 5%)	12
Antwoord juist (boete = 10%)	35
Overschatting (boete >10%)	37
Geen kennis	16
Totaal	100

⁴ $0,35 \times 0,27 = 0,0945$.

1.5 Samenhangen met overtredingen

De verbanden tussen overtredingen en achterliggende factoren zijn op twee manieren geanalyseerd. Allereerst is gebruik gemaakt van logistische regressie. Deze analysetechniek is vooral geschikt om zogenaamde lineaire verbanden tussen overtreding en één andere variabele te analyseren. We spreken dan over univariate (lineaire) verbanden. Bijvoorbeeld: hoe ouder iemand is, des te minder overtreedt hij de regels. Een tweede techniek (Answer Tree) kijkt ook naar niet-lineaire verbanden tussen overtreding en meerdere andere variabelen. Bijvoorbeeld, ouderen met minder opleiding overtreden minder dan uitkeringsgerechtigden van middelbare leeftijd met meer opleiding, terwijl jongeren, ongeacht opleiding, het minst overtreden.

Naleving bepalingen gehuwdentoeslag

Van tien procent van de AOW-ers met een gehuwdentoeslag heeft de partner in de afgelopen twaalf maanden meer (bij)verdiend dan het toegestane bedrag van €190, zonder dit door te geven aan de SVB. De vraag luidde:

- Heeft uw partner in de afgelopen 12 maanden gemiddeld per maand méér inkomsten verdiend met werk dan 190 euro, zonder dat dit is doorgegeven aan de SVB?

Tabel 1.5 laat zien dat de overtreding vooral samenhangt met T11-variabelen. Er zijn twee samenhangen met andere variabelen:

- In de eerste plaats komt de overtreding meer voor onder degenen die naast de AOW ook inkomsten uit arbeid hebben.
- Er is verder een verband met kennis van de Wet BMTi: degenen die een correct antwoord geven op de vraag naar de sanctie op het overtreden van de inlichtingenplicht, overtreden meer dan degenen die minder goed op de hoogte zijn van de sancties krachtens de Wet BMTi.

Er zijn de volgende samenhangen met variabelen van de T11:

- Het duidelijker vinden van de regels (T1b) gaat samen met minder overtreding.
- Meer principiële trouw aan de wet gaat eveneens samen met minder overtreding.
- Het verwachten van een grotere kans op fysieke controle (T7b) gaat juist gepaard met méér overtreding.
- Hetzelfde geldt voor het verwachten van een grotere kans op een sanctie als een overtreding wordt geconstateerd (T10).

Deze laatste twee verbanden zijn omgekeerd aan wat gebruikelijk is voor deze T11-variabelen.

1.5 | Partner méér verdiend dan toegelaten (overtreding 10%): variabelen die ermee samenhangen

<i>Tweewaardige onafhankelijke variabele:</i>	<i>Nee</i>	<i>Aantal</i>	<i>Ja</i>	<i>Aantal</i>	<i>Vershil</i>
<u>Algemene kenmerken:</u>					
Heeft naast de AOW inkomsten uit werk	9%	547	26%	47	17%
<u>Kennis van sancties:</u>					
Correct antwoord op de vraag naar Wet BMTi	7%	466	17%	181	10%
<u>Kwantitatieve onafhankelijke variabele:</u>					
	<i>- 1sd</i>		<i>+ 1sd</i>		
<u>Tafel van 11:</u>					
Duidelijkheid van de regels (T1b)	16%		6%		- 10%
Trouw aan de wet (T4)	21%		4%		- 17%
Kans op fysieke controle (T7b)	5%		14%		9%
Sanctiekans (T10)	3%		21%		18%

NB.: de cellen onder 'nee' en 'ja' bij de 'tweewaardige onafhankelijke variabele' vermelden steeds het percentage overtreders zonder, respectievelijk met het betreffende kenmerk. Bijvoorbeeld de groep 'heeft naast de AOW inkomsten uit werk, nee' betreft de groep die in de vragenlijst aangeeft geen inkomen uit arbeid naast de AOW te hebben. De cellen onder -1 en +1 sd bij de 'kwantitatieve onafhankelijke variabele' vermelden steeds het percentage overtreders bij - 1 standaarddeviatie, respectievelijk + 1 standaarddeviatie van het gemiddelde van de onafhankelijke variabele.

Het rapporteren van de samenstelling van het huishouden

Het samenwonen zonder dat de SVB er weet van heeft komt weinig voor: 1% van de groep die bij de SVB bekend staat als alleenstaand, maakt zich aan deze overtreding schuldig. De volgende vraag is gesteld:

- Woont u samen met een partner, dat wil zeggen vormt u met een partner een gezamenlijke huishouding, zonder dat de SVB daarvan op de hoogte is gesteld?

Tabel 1.6 geeft twee verbanden weer met de overtreding.

- o Meer opleiding gaat gepaard met meer overtreding.
- o Wie een grotere kans verwacht dat het constateren van een overtreding gevolgd wordt door straf (T10), overtreedt meer.

Dit laatste verband is tegengesteld aan het verband dat men bij deze T11-variabele zou verwachten.

1.6 | Woont samen zonder medeweten SVB, (overtreding 7%): variabelen die ermee samenhangen

<i>Kwantitatieve onafhankelijke variabele:</i>	<i>- 1sd</i>	<i>+ 1sd</i>	
<u>Tafel van 11:</u>			
Sanctiekans (T10)	0%	7%	7%
<u>Algemene kenmerken</u>			
Opleiding	1%	7%	6%

NB.: de cellen onder -1 en +1 sd bij de 'kwantitatieve onafhankelijke variabele' vermelden steeds het percentage overtreders bij - 1 standaarddeviatie, respectievelijk + 1 standaarddeviatie van het gemiddelde van de onafhankelijke variabele.

Ervaringen met boete of korting

Tabel 1.7 geeft een overzicht van variabelen die samenhangen met het krijgen van een boete voor overtreding van de inlichtingenplicht.

De volgende vraag is opgenomen:

- Heeft u in de afgelopen 12 maanden wel eens een boete of korting opgelegd gekregen door de uitkeringsinstantie?

Vier procent van de AOW-ers heeft in een periode van een jaar wel eens een boete of korting gehad.

Er zijn twee verbanden met achtergrondkenmerken en acht met kenmerken van handhaving.

- De groep die voorafgaande aan de AOW-uitkering een WAO-uitkering heeft gehad, is in de afgelopen 12 maanden vaker beboet of op de uitkering gekort.
- Boeten en/ of kortingen komen meer voor in de SVB-regio Zaanstad.

Er zijn de volgende samenhangen met de kennis- en spontane nalevingsdimensies van de T11:

- het duidelijker vinden van de regels (T1b)
- het onderkennen van (toch nog) meer voordeel van overtreding (T2b)
- het meer belang hechten aan principiële trouw aan de wet (T4)
- het zich meer zorgen maken over de reactie op overtreding van de omgeving (informele sanctie, T5)

gaan alle gepaard met minder boeten en kortingen.

De overige verbanden met T11-variabelen wijzen eerder op beïnvloeding van de kijk op overtreding en handhaving door het beboet of gekort zijn. Wie is beboet of gekort ervaart:

- meer informele controle (T6)
- een grotere kans op een administratieve controle (t7a)
- een grotere kans op een fysieke controle (t7b)
- en een grotere trefzekerheid van controles (T9).

Tot slot wijst de samenhang met een andere visie op handhaving in dezelfde richting:

- AOW-ers die zijn beboet of gekort zijn er meer van overtuigd dat de medewerkers van de SVB alleen letten op de letter van de wet en geen oog hebben voor de persoonlijke situatie en problemen van de AOW-er.

1.7 | Boete of korting gehad (4%), variabelen die ermee samenhangen

<i>Tweewaardige onafhankelijke variabele:</i>		<i>Nee</i>	<i>Aantal</i>	<i>Ja</i>	<i>Aantal</i>	<i>Vershil</i>
<u>Algemene kenmerken:</u>						
	Voor 65 ^e WAO-uitkering gehad	2%	568	24%	79	22%
SVB-regio	Zaanstad	3%	562	16%	85	13%
<i>Kwantitatieve onafhankelijke variabele:</i>		<i>- 1sd</i>		<i>+ 1sd</i>		<i>Vershil</i>

Tafel van 11:

Duidelijkheid van de regels (T1b)	9%	0%	- 9%
Voordeel overtreding (T2b)	0%	9%	9%
Trouw aan de wet (T4)	13%	1%	- 12%
Informele sanctie (T5)	13%	1%	- 12%
Informele controle (T6)	0%	6%	6%
Kans op administratieve controle (T7a)	0%	8%	8%
Kans op fysieke controle (T7b)	0%	9%	9%
Selectiviteit controle (T9)	0%	2%	2%

Andere meningen over handhaving:

Medewerkers SVB geen oog voor persoonlijke situatie uitkeringsgerechtigde	1%	12%	11%

NB.: de cellen onder 'nee' en 'ja' bij de 'tweewaardige onafhankelijke variabele' vermelden steeds het percentage overtreders zonder, respectievelijk met het betreffende kenmerk. Bijvoorbeeld de groep 'SVB-regio Zaanstad, nee', betreft alle AOW-ers die niet in deze regio wonen, maar elders in het land. De cellen onder -1 en +1 sd bij de 'kwantitatieve onafhankelijke variabele' vermelden steeds het percentage overtreders bij - 1 standaarddeviatie, respectievelijk + 1 standaarddeviatie van het gemiddelde van de onafhankelijke variabele.

Mensen in directe omgeving kennen die te hoge uitkering ontvangen

Een aanzienlijk deel van de AOW-ers, zijnde 17%, zegt in haar directe omgeving mensen te kennen die ten onrechte een te hoge AOW-uitkering ontvangen. De vraag was:

- Kent u mensen in uw directe omgeving die ten onrechte een te hoge AOW-uitkering ontvangen?

Tabel 1.8 bevat de verbanden met andere variabelen. Er zijn vier samenhangen met algemene achtergrondkenmerken:

- De groep die tot aan het 65^e levensjaar heeft doorgewerkt, zegt meer mensen te kennen die, op oneigenlijke gronden, een te hoge uitkering ontvangen.
- Hetzelfde geldt voor de groep die voorafgaande aan de AOW-uitkering, een WAO-uitkering heeft ontvangen.
- Ook wie huursubsidie ontvangt zegt meer mensen te kennen die een te hoge AOW ontvangen.
- In de SVB-regio Utrecht kent men eveneens meer mensen met een te hoge AOW.

De AOW-ers die over (vrijwel) geen enkele kennis van de Wet BMTi beschikken, kennen meer mensen in hun directe omgeving die ten onrechte een te hoge uitkering ontvangen dan de AOW-ers die wel over minstens enige kennis van die wet beschikken.

Er zijn nog samenhangen met drie T11-variabelen:

- Wie de regels van de AOW als redelijk accepteert (T3), kent minder AOW-ers in de directe omgeving met een te hoge uitkering.

- Hetzelfde geldt voor wie zegt trouwer te zijn aan de wet (T4).
- Ook wie de kans op straf bij constatering van overtreding groter acht (T10), kent minder mensen met een te hoge AOW.

1.8 | Kent mensen in directe omgeving met ten onrechte te hoge AOW-uitkering (17%), variabelen die ermee samenhangen

<i>Tweewaardige onafhankelijke variabele:</i>	<i>Nee</i>	<i>Aantal</i>	<i>Ja</i>	<i>Aantal</i>	<i>Vershil</i>
<u>Algemene kenmerken:</u>					
Heeft tot 65 ^e gewerkt	13%	493	39%	103	26%
Voor 65 ^e WAO-uitkering gehad	15%	568	34%	79	19%
Ontvangt huursubsidie	11%	276	33%	132	22%
SVB-regio Utrecht	15%	575	36%	72	21%
<u>Kennis van sancties:</u>					
Enige kennis van de Wet BMTi	32%	78	15%	570	- 17%
<i>Kwantitatieve onafhankelijke variabele:</i>		<i>- 1sd</i>		<i>+ 1sd</i>	<i>Vershil</i>

Tafel van 11:

Acceptatie van de regels (T3)	24%	9%	- 15%
Trouw aan de wet (T4)	24%	11%	- 13%
Sanctiekans (T10)	23%	11%	- 12%

NB.: de cellen onder 'nee' en 'ja' bij de 'tweewaardige onafhankelijke variabele' vermelden steeds het percentage overtreders zonder, respectievelijk met het betreffende kenmerk. Bijvoorbeeld de groep 'SVB-regio Utrecht, nee', betreft alle AOW-ers die niet in deze regio wonen, maar elders in het land. De cellen onder -1 en +1 sd bij de 'kwantitatieve onafhankelijke variabele' vermelden steeds het percentage overtreders bij - 1 standaarddeviatie, respectievelijk + 1 standaarddeviatie van het gemiddelde van de onafhankelijke variabele.

1.6 Overtrederprofielen: samenhangen van overtreding met meerdere variabelen

Inleiding

In deze en de volgende paragraaf presenteren we de tweede manier om de samenhang tussen overtreding van de regels en kenmerken van uitkeringsgerechtigden te analyseren. We analyseren nu de samenhang van overtreding met meerdere variabelen tegelijk. Dit gebeurt als volgt. De totale groep uitkeringsgerechtigden heeft een bepaald overtredingspercentage. Het speciaal statistisch programma voor deze analyses, Answer Tree, zoekt naar een opsplitsing van deze totale groep in twee of meer deelgroepen. Deze deelgroepen worden zodanig geconstrueerd dat het verschil tussen hun overtredingspercentages zo groot mogelijk is.⁵

Met Answer Tree zijn overtrederprofielen te maken; dat wil zeggen combinaties van kenmerken van groepen die veel overtreden. Er zijn profielen gemaakt met T11-variabelen en profielen met achtergrondkenmerken. Bij de eerste analyses we de invloed van alle T11-variabelen gezamenlijk op overtreding en bij de tweede de gezamenlijke invloed van achtergrondkenmerken van de respondenten. De profielen kunnen bijvoorbeeld worden gebruikt om prioriteiten te stellen ten aanzien van handhaving en opsporing.

Het programma Answer Tree presenteert zijn resultaten in de vorm van boomdiagrammen. Bij elke vertakking wordt een groep opgesplitst in (meestal twee) deelgroepen, indien deze deelgroepen significant van elkaar verschillen. Wij merken op dat dit niet betekent dat deelgroepen die afkomstig zijn van *verschillende* vertakkingen ook altijd significant van elkaar verschillen.

De analyses met Answer Tree zijn gewogen uitgevoerd. Opsplitsingen van groepen kleiner dan ca. 80 respondenten of opsplitsingen in deelgroepen kleiner dan ca. 40 respondenten worden niet gerapporteerd. Bij deze kleine aantallen zijn toevallige verbanden namelijk niet goed uit te sluiten, en daarnaast is de relevantie geringer, omdat het hier om relatief kleine groepen gaat.

In de tabellen worden ook steeds de aantallen respondenten in de deelgroepen vermeld. Door de steekproefaantallen te delen door de steekproefomvang, krijgt men een benadering van het belang van deze groepen in de populatie.

Overtrederprofielen op basis van T11-variabelen

De analyses van de T11-variabelen geven inzicht in het complex van motieven dat met overtreding en naleving samengaat. Het betreft in feite 'psychologische profielen'. De T11-variabelen worden weergegeven met schaaltes bestaande uit vijf waarden 1 tot en met 5.⁶ De gevonden samenhangen bestaan uit unieke combinaties van variabelen. Het is niet mogelijk om voor elke T11-variabele een soort 'kritisch niveau' aan te wijzen waarbij naleving overgaat in overtreding. Dezelfde waarden voor een T11-variabele kunnen bij de ene overtreding samengaan met naleving en bij de andere met een

⁵ De analyses zijn uitgevoerd met een door ons voor Randomized response gemaakte aanpassing van het SPSS programma Answer Tree. Het overtredingspercentage vermeld in de titel van de tabellen is het gemiddelde percentage overtreding over de metingen van 2002 en 2004, gewogen naar steekproefomvang.

⁶ De waarden 1 tot en met 5 hebben hier alleen de gebruikelijke betekenis van 'minder' tot en met 'meer'. Een waarde van '5' betekent zo bijvoorbeeld meer (verwacht) voordeel van overtreding, hogere kosten van naleven, duidelijker regels, meer (verklaarde) trouw aan de wet, een hogere inschatting van de detectiekans etc. In de tabellen en in de toelichtende tekst worden de scores op de T11-variabelen vermeld zoals het programma Answer Tree die opsplijst. De vermelding 1-2 staat voor de scores '1' en '2'; de vermelding 4-5 voor de scores '4' en '5'; 3 – 5 voor de scores 3 tot en met 5, etc.

hoog percentage overtreders. Zo kan een score van '3' voor de baten van overtreden in combinatie met andere T11-variabelen samengaan met een hoog overtredingspercentage voor de ene overtreding, maar juist met niet meer dan een gemiddeld percentage voor een andere overtreding.

Naleving bepalingen gehuwdenoelag

Tabel 1.9 geeft de samenhangen weer tussen T11-variabelen en het niet volledig rapporteren van het inkomen van de jongere partner van AOW-ers met een gehuwdenoelag. Op basis van de verklaarde trouw aan de wet en de zorg dat overtreding op een of andere manier wordt ontdekt zijn drie groepen te onderscheiden.

- De AOW-ers die principieel trouw (trouw aan de wet 4-5) zijn aan de wet, overtreden niet (0% overtreding).
- De AOW-ers die minder trouw zijn aan de wet (trouw aan de wet 1-3) zijn nog te onderscheiden in twee deelgroepen, waarvan de groep die zich weinig zorgen maakt om tegen de lamp te lopen (detectiekans 1-2), 6% overtreders bevat.
- De deelgroep die zich daar wel zorgen over maakt (detectiekans 3-5) bevat opmerkelijk genoeg 34% overtreders.

1.9 | Partner méér verdiend dan toegelaten (overtreding 10%): variabelen die ermee samenhangen (n=647)

<i>Groepen onderscheiden op basis van T11-variabelen</i>		<i>% overtreding</i>	<i>N</i>
Trouw aan de wet 1-3	Detectiekans 3-5	34	173
	Detectiekans 1-2	6	79
Trouw aan de wet 4-5		0	395

Naleving van de regels met betrekking tot samenwoning

Voor overtreding van de regels met betrekking tot samenwoning zijn op grond van T11-variabelen geen deelgroepen te onderscheiden.

Ervaringen met boete of korting

Tabel 1.10 geeft een overzicht van de T11-variabelen die samenhangen met het krijgen van een boete voor overtreding van de inlichtingenplicht.

Op basis van de verwachting van de kans op een fysieke controle zijn er twee groepen te onderscheiden.

- De verwachting van een hoge kans op een fysieke controle (fysieke controlekans 4 –5) gaat samen met een groter aantal AOW-ers dat beboet of gekort is. De groep bevat 43% AOW-ers met een boete of korting in de afgelopen twaalf maanden.
- De groep die de kans op een fysieke controle laag inschat (fysieke controlekans 1-3) bevat niemand die is beboet of gekort.

Het is veilig om te stellen dat de AOW-ers die een boete of korting hebben gehad, de kans op een fysieke controle hoger inschatten.

1.10 | Boete of korting gehad (4%), variabelen die ermee samenhangen (n=647)

Groepen onderscheiden op basis van T11-variabelen	% boete/korting	N
Fysieke controlekans 4-5	43	71
Fysieke controlekans 1-3	0	577

Mensen in directe omgeving kennen die te hoge uitkering ontvangen

Tabel 1.11 bevat de verbanden tussen T11-variabelen en het in de directe omgeving kennen van mensen die ten onrechte een te hoge AOW-uitkering ontvangen. Op basis van acceptatie van de regels, de vrees voor sancties en de vrees te worden verklikt, zijn vier groepen te onderscheiden.

- AOW-ers die de regels van de uitkering niet of nauwelijks als redelijk kunnen accepteren (acceptatie van de regels 1-3), zien meer overtreding van de regels in hun omgeving dan anderen.
- Een kleine groep vormt een uitzondering. Deze accepteert de regels wel (acceptatie van de regels 4-5) en schat de ernst van sancties hoog in (sanctie-ernst 5). Van deze groep ziet 42% overtreding van AOW-ers in haar directe omgeving.
- Wie de sancties op overtreding minder ernstig acht (sanctie-ernst 1-4), onderscheidt zich verder nog door de vrees te worden verklikt. Duidelijke zorg om te worden verklikt (klikkans 4-5) gaat gepaard met het zien van meer overtreding in de directe omgeving: 13% van deze groep zegt in de directe omgeving AOW-ers te kennen die ten onrechte een te hoge uitkering ontvangen.
- De deelgroep die de regels accepteert, de te verwachten sancties niet heel serieus neemt en weinig rekening houdt met het gevaar om bij overtreding te worden verklikt (klikkans 1-3), ziet in haar directe omgeving ook geen overtreding van de regels van de AOW.

1.11 | Kent mensen in directe omgeving met (ten onrechte) te hoge AOW-uitkering (17%), variabelen die ermee samenhangen (n=647)

Groepen onderscheiden op basis van T11-variabelen	% kent overtredders	N		
Acceptatie van de regels 1-3	30	210		
Acceptatie van de regels 4-5	Sanctie-ernst 5	42	46	
	Sanctie-ernst 1-4	Klikkans 4-5	13	254
		Klikkans 1-3	0	136

Overtrederprofielen met achtergrondkenmerken

Bij de analyse van achtergrondkenmerken beperken wij ons tot kenmerken die bij de uitkeringsinstantie bekend (kunnen) zijn. Dat betekent dat in tegenstelling tot de T11-variabelen alleen wordt gekeken naar objectieve kenmerken en niet naar meningen of houdingen van de uitkeringsgerechtigden. De analyses van de achtergrondkenmerken geven inzicht in de vraag welke waarneembare kenmerken samengaan met overtreding of naleving. Het resultaat zijn meer ‘sociaal-economische profielen’ van overtredders en nalevers.

Naleving bepalingen gehuwdentoeslag

Tabel 1.12 geeft de samenhangen weer tussen achtergrondkenmerken en het niet volledig rapporteren van het inkomen van de jongere partner van AOW-ers met een gehuwdentoeslag. Afhankelijk van het arbeidsverleden van de AOW-er zijn er drie deelgroepen te onderscheiden.

- De groep die nooit heeft gewerkt of een gesubsidieerde baan heeft gehad, bevat de meeste overtreders: 34%.
- Degenen die als zelfstandige of werknemer in het bedrijfsleven of bij de overheid hebben gewerkt, tellen 11% overtreders, bijna gelijk aan het gemiddelde percentage voor de gehele populatie.
- De groep die aangeeft ‘anders’ actief te zijn geweest, bevat geen overtreders.⁷

1.12 | Partner méér verdiend dan toegelaten (overtreding 10%): variabelen die ermee samenhangen (n=647)

Deelgroepen	% overtreding	N
Nooit gewerkt of in gesubsidieerde werkplaats gewerkt	34	55
Zelfstandige of werknemer bedrijfsleven of overheid	11	468
Anders	0	124

Naleving van de regels met betrekking tot samenwoning

Voor overtreding van de regels met betrekking tot samenwoning zijn met achtergrondvariabelen geen deelgroepen te onderscheiden.

Ervaringen met boete of korting

Tabel 1.13 geeft een overzicht van de achtergrondvariabelen die samenhangen met het krijgen van een boete of korting. Op basis van arbeidsverleden en SVB-regio zijn drie groepen te onderscheiden.

- Wie gewerkt heeft als zelfstandige of ‘anders’ actief is geweest, heeft geen boete of korting gehad in de afgelopen twaalf maanden.
- Van de groep die in het bedrijfsleven, bij de overheid, of op een gesubsidieerde werkplek heeft gewerkt, of daarentegen nooit heeft gewerkt, en woont in een van de SVB-regio’s Breda, Utrecht, Roermond, Deventer, Zaanstad, Groningen, heeft 16% in de afgelopen twaalf maanden wel eens een boete of korting gehad.
- Wie op dezelfde manier actief is geweest voorafgaand aan de pensionering, maar in de regio Nijmegen, Leiden of Rotterdam woont, is niet beboet of gekort.

1.13 | Boete of korting gehad (4%), variabelen die ermee samenhangen (n=647)

Deelgroepen	% boete/ korting	N	
Werknemer bij bedrijf of overheid, gesubsidieerde werkplaats, nooit gewerkt	Breda, Utrecht, Roermond, Deventer, Zaanstad, Groningen	16	312
	Nijmegen, Leiden, Rotterdam	0	159
Anders, zelfstandig ondernemer	0	176	

⁷ De groep die zegt ‘anders’ actief te zijn geweest bestaat merendeels uit vrouwen. Mogelijk zijn het vrouwen die als huisvrouw actief zijn (geweest) en die deze categorie ‘anders’ kiezen.

Mensen in directe omgeving kennen die te hoge uitkering ontvangen

Tabel 1.14 geeft een overzicht van de belangrijkste kenmerken van AOW-ers die zeggen in hun directe omgeving mensen te kennen die ten onrechte een te hoge AOW-uitkering ontvangen. Op basis van vier kenmerken zijn zes groepen te onderscheiden.

De meeste overtreding wordt waargenomen door degenen die tot hun 65^e hebben gewerkt, of voor de AOW een andere uitkering hebben gehad, al zijn hier nog drie deelgroepen te onderscheiden met sterk uiteenlopende waarnemingen.

- De meeste overtreding wordt waargenomen door AOW-ers die een middelbare beroepsopleiding hebben genoten of minder opleiding hebben en die in de SVB-regio's Nijmegen, Leiden, Rotterdam, Utrecht, Zaanstad of Groningen wonen. De helft van deze groep (51%) zegt in haar directe omgeving mensen te kennen die een te hoge AOW-uitkering ontvangen.
- AOW-ers in dezelfde regio's, maar met meer opleiding kennen aanzienlijk minder mensen met een te hoge AOW-uitkering: hier geeft 12% aan van dit soort gevallen weet te hebben.
- De groep die ook hun 65^e hebben gewerkt, of voor de AOW een andere uitkering hebben gehad, maar in de SVB-regio's Breda, Roermond of Deventer wonen, neemt nog minder overtreding waar: 7% van deze groep zegt mensen te kennen die een te hoge AOW-uitkering ontvangen.

AOW-ers die voor hun 65^e zijn gestopt met werken (met een VUT-uitkering, of ook zonder uitkering) onderkennen over het algemeen minder overtreding. Ook binnen deze groep zijn drie deelgroepen te onderscheiden met duidelijk verschillende waarnemingen.

- Opnieuw zijn AOW-ers in de Randstad het meest achterdochtig: bijna de helft (49%) van de AOW-ers in de SVB-regio's Rotterdam, Leiden en Utrecht die bovendien huursubsidie ontvangen zegt in hun directe omgeving mensen te kennen die een te hoge AOW-uitkering ontvangen.
- Voor AOW-ers met huursubsidie in de regio's Nijmegen, Breda, Roermond, Deventer, Zaanstad, Groningen valt dat percentage terug tot 9%.
- AOW-ers (die voor hun 65e zijn gestopt met werken) en géén huursubsidie ontvangen zien vrijwel geen overtreding: slechts 1% van deze groep zegt in hun directe omgeving AOW-ers te kennen die in overtreding zijn.

1.14 | Kent mensen in directe omgeving met (ten onrechte) te hoge AOW-uitkering (17%), variabelen die ermee samenhangen (n=647)

<i>Deelgroepen</i>			<i>% kent overtreders</i>	<i>N</i>	
<i>Tot 65^e gewerkt, andere uitkering</i>	<i>Nijmegen, Leiden, R'dam, Utrecht, Zaanstad, Groningen</i>		<i>Mbo of lager</i>	51	128
			<i>Meer dan mbo</i>	12	54
	<i>Breda, Roermond, Deventer</i>			7	64
<i>VUT, voor 65^e gestopt zonder uitkering</i>	<i>Huursubsidie</i>	<i>Leiden, R'dam, Utrecht</i>		49	54
		<i>Nijmegen, Breda, Roermond, Deventer, Zaanstad, Groningen</i>		9	76
	<i>Geen huursubsidie</i>			1	270

Bijlage 2:

De geschatte omvang en de achtergronden van regelovertreding in de AKW

In dit hoofdstuk behandelen we overtreding van de regels van Algemene Kinderbijslagwet (AKW). Na een bespreking van de vragen over naleving en overtreding (paragraaf 1) presenteren we de met behulp van de Randomized response methode geschatte omvang van regelovertreding (paragraaf 2). Daarna kijken we naar het risicoprofiel dat is gebaseerd op de antwoorden op de Tafel van Elf vragen (paragraaf 3) en bezien we de kennis van AKW-gerechtigden over het boetedeel van de Wet Boeten, maatregelen en terug- en invordering sociale zekerheid (Wet BMTi; paragraaf 4). In paragraaf 5 gaan we na welke verbanden er zijn tussen regelovertreding enerzijds, en de dimensies van de Tafel van Elf, de kennis van de Wet BMTi en enkele achtergrondkenmerken van AKW-gerechtigden anderzijds.

2.1 Vraagstelling

Degene die kinderbijslag ontvangt, dient zich aan een aantal regels en verplichtingen te houden. Een algemene regel voor het ontvangen van een uitkering is dat een uitkeringsgerechtigde zelf gevraagd of ongevraagd zaken behoort door te geven, waarvan men kan veronderstellen dat ze invloed hebben op het recht op en de hoogte van de uitkering. In het geval van de AWK gaat het daarbij met name om het opgeven van inkomsten van het kind of de kinderen waarvoor kinderbijslag wordt ontvangen. Vanaf 14 jaar tot 16 jaar mogen kinderen met een baantje onbeperkt bijverdienen. Vanaf 16 jaar mogen kinderen een beperkt bedrag bijverdienen per kwartaal. Elk jaar gelden andere inkomensbedragen. Tot 1 oktober 2004 gold een maximumbedrag van €1.175,- netto per kwartaal. In de zomervakantie mogen kinderen, naast het bedrag van €1.175,-, een extra bedrag bijverdienen. Voor de zomer van 2004 gold een bedrag van €1.050,-. De bedragen gelden voor elk kind waarvoor kinderbijslag wordt ontvangen afzonderlijk.

Over het naleven of overtreden van deze regels zijn twee vragen gesteld. Het zijn:

- Heeft één of meer van uw kinderen in de afgelopen 12 maanden buiten de zomermaanden wel eens een kwartaal méér verdiend dan 1.175 euro netto (zonder dat dit aan de SVB is doorgegeven)?
- Heeft één of meer van uw kinderen in deze zomer (zomer van 2004) méér dan 1.050 euro extra bijverdiend, dus méér dan 2.225 euro in totaal voor het zomerkwartaal (zonder dat dit aan de SVB is doorgegeven)?

Beide vragen zijn gesteld aan ouders die op het moment van de enquête of in de twaalf maanden daar aan voorafgaande kinderbijslag ontvingen voor kinderen in de leeftijd van 16 of 17 jaar.

Over sancties met een boete of korting is één enkele vraag gesteld vanuit de gedachte dat uitkeringsgerechtigden de vorm en daarmee de exacte naam van een sanctie vaak niet onderkennen of moeilijk onthouden. Dat komt o.a. doordat zowel een opgelegde boete als een korting verrekend worden met een lopende uitkering.

De vraag luidt:

- Heeft u in de afgelopen 12 maanden wel eens een boete of korting opgelegd gekregen door de uitkeringsinstantie?

Tot slot is de vraag gesteld of men mensen in de directe omgeving kent die, ten onrechte, een te hoge kinderbijslag genieten. De vraag luidt:

- Kent u mensen in uw directe omgeving die ten onrechte te veel kinderbijslag ontvangen, bijvoorbeeld omdat hun kind/kinderen al veel werkt en veel verdient of bijverdiend?

2.2 De geschatte omvang van regelovertreding in de AKW

In onderstaande tabel 2.1 staan de geschatte proporties van AKW-gerechtigden die de verschillende regels met betrekking tot de uitkering overtreden. Hierbij benadrukken wij dat de gerapporteerde percentages met voorzichtigheid geïnterpreteerd dienen te worden om redenen die uiteengezet worden in Appendix 4.

- Het niet of niet volledig opgeven van bijverdiensten van kinderen waarvoor kinderbijslag wordt ontvangen komt (vrijwel) niet voor. Dit geldt zowel voor de bijverdiensten gedurende het jaar als de zomerverdiensten.
- 4% van de kinderbijslaggerechtigden is in de afgelopen twaalf maanden wel eens beboet of is gekort op de uitkering.
- Een groep van 12% van de kinderbijslaggerechtigden zegt in hun directe omgeving wel iemand te kennen die in strijd met de regels te veel kinderbijslag ontvangt omdat de kinderen te veel bijverdienen.

2.1 | Geschatte omvang van regelovertreding en sancties, AKW, 2004 (N = 694) (gevraagd aan ouders die in de afgelopen jaar 12 maanden kinderen van 16, 17 jaar oud hebben (hadden) waarvoor recht op kinderbijslag bestaat (bestond))

	%
Eén of meer kinderen afgelopen 12 maanden buiten de zomermaanden wel eens een kwartaal méér verdiend dan 1.175 euro netto (zonder dat dit aan de SVB is doorgegeven)?	0
Eén of meer kinderen in deze zomer (zomer van 2004) méér dan 1.050 euro extra bijverdiend, dus méér dan 2.225 euro in totaal voor het zomerkwartaal (zonder dat dit aan de SVB is doorgegeven)?	0
Afgelopen 12 maanden/ ten tijde van uitkering wel eens boete of korting op uitkering gehad van SVB?	4
Kent mensen in directe omgeving die ten onrechte te veel kinderbijslag ontvangen, bijvoorbeeld omdat kind/kinderen al veel werkt en veel verdient of bijverdient?	12

NB.: De percentages in de tabel zijn niet optelbaar tot een algemene maat voor overtreding.

2.3 Het Tafel van Elf-risicoprofiel voor de AKW

De T11-variabelen geven wij weer in een zogenaamd 'risicoprofiel' dat in één oogopslag de visies van de doelgroep op overtreding en handhaving duidelijk kan maken. Het risicoprofiel is verdeeld in drie delen. Het bovenste deel is het 'veilige' gebied. De verwachting is dat de houdingen weergegeven met T11-variabelen die in dat gebied liggen eerder bijdragen tot meer naleving van de regels.

Het onderste gedeelte is het 'kwetsbare' gebied. Er wordt verondersteld dat de visies weergegeven met de T11-variabelen in dat gebied eerder samengaan met overtreding. Het middengebied is neutraal en een ligging in dat gebied geeft op zichzelf niet aan of er sprake zal zijn van een neiging tot naleving of overtreding van de regels.

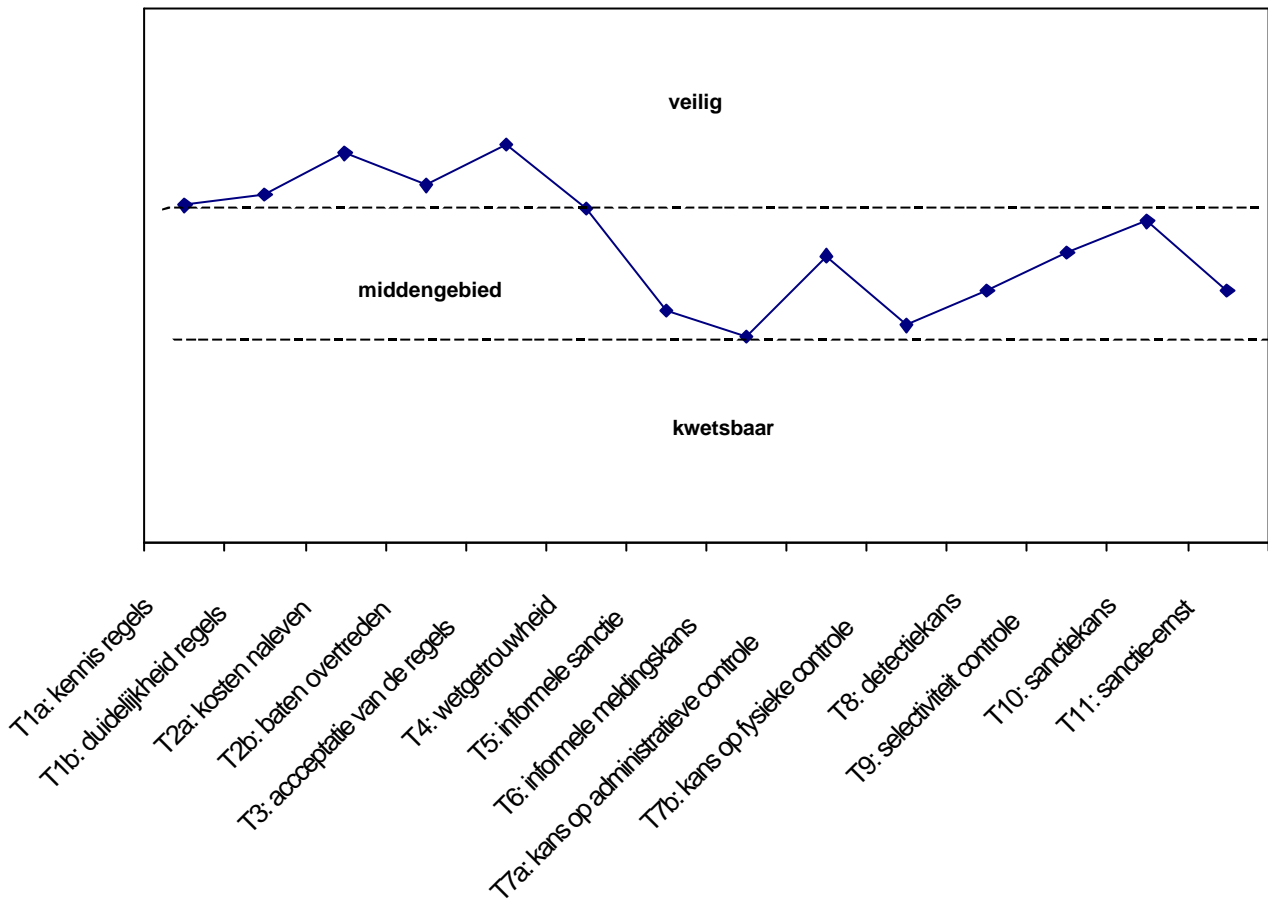
Figuur 2.2 geeft de T11-risicoprofielen voor de AKW aan de hand van de gemiddelde scores op de T11-vragen.

De kennisdimensies en een aantal spontane nalevingsdimensies liggen alle duidelijk in het 'veilige' gebied. Het gaat om:

- de kennis van de regels (T1a)
- de duidelijkheid van de regels (T1b)
- de verwachte kosten van naleven (T2a)
- het verwachte voordeel van overtreding (T2b)
- de acceptatie van de regels (T3)

De overige dimensies, te weten de trouw aan de wet, de sociale controle en de controle- en sanctiedimensies liggen alle in het middengebied. Het betreft:

- de verklaarde trouw aan de wet (T4)
- de verwachte reactie op overtreding van de omgeving (informele sanctie, T5)
- de vrees te worden verklikt (informele meldingskans, T6)
- de zorg om een administratieve controle (T7a)
- de zorg om een fysieke controle (T7b)
- de zorg dat een overtreding (op een of andere manier) wordt ontdekt (detectiekans, T8)
- de verwachte trefzekerheid of selectiviteit van controles (selectiviteit controle, T9)
- de mate waarin men verwacht dat overtreding gevolgd wordt door straf (sanctiekans, T10)
- de verwachte ernst van sancties (T11)

Voor deze dimensies is dus niet duidelijk of ze een gevaar opleveren voor de naleving van de regels. Twee dimensies, te weten de kans om te worden verklikt (informele meldingskans, T6) en de kans op een fysieke controle (T7b) naderen het kwetsbare gebied dicht.

2.4 Ervaring met en kennis van de Wet BMTi onder AKW-gerechtigden

Kennis van de mogelijke sancties kan van belang zijn voor naleving en overtreding van de regels. Aan de respondenten werd een aantal vragen voorgelegd om hun ervaringen met een boete of korting krachtens de Wet Boeten, maatregelen, terug- en invordering sociale zekerheid (Wet BMTi) en hun kennis over het boetedeel van deze wet te toetsen. Naar kennis over het maatregelenbeleid is niet gevraagd, omdat deze kennis niet met een korte vragenlijst is te toetsen.

Uit het onderzoek blijkt dat 4% van de AKW-gerechtigden in de afgelopen 12 maanden wel eens een boete of een korting heeft gekregen.

De kennis van het boetedeel van de Wet BMTi onder AKW-gerechtigden is als volgt te beoordelen (zie tabel 2.3)⁸.

Een aanzienlijke groep van 40% van de AKW-gerechtigden weet het correcte antwoord op de vraag naar de sanctie voor een overtreding van de inlichtingenplicht, terwijl nog eens 21% over een redelijke kennis van het boeterégime beschikt. Een kwart onderschat de sanctie duidelijk en bij 6% is sprake van een overschatting. 8% beschikt over (vrijwel) geen kennis van de sancties krachtens het boetedeel van de Wet BMTi.

2.3 / Kennis van de Wet BMTi bij onjuiste of onvolledige inlichtingen, AKW, 2004 (n = 800)

	%
Kennis sancties Wet BMTi bij overtreding inlichtingenplicht	
Onderschatting	25
Redelijke kennis	21
Correct antwoord	40
Overschatting	6
Geen Kennis	8
Totaal	100%

Aan degenen die het goede antwoord gaven op de vraag naar de sanctie, is ook gevraagd hoe hoog zij denken dat de boete zal zijn. Tabel 2.4 geeft de uitkomsten weer. Het juiste antwoord is 10% van het ten onrechte ontvangen bedrag. Eén kwart van de groep die op de voorgaande vraag een juist

⁸ De volgende normen worden gehanteerd:

- correct antwoord: 'Terugbetalen plus een boete';
- redelijke kennis: 'terugbetalen plus een waarschuwing', of 'terugbetalen plus een korting op de uitkering';
- onderschatting: 'geen straf, maar een waarschuwing' of 'terugbetalen van het ten onrechte ontvangen bedrag';
- overschatting: 'terugbetalen plus stopzetten van de uitkering' en 'terugbetalen plus gevangenisstraf';
- geen kennis ('weet niet'): 'hangt helemaal af van het ten onrechte ontvangen bedrag, de ernst van de overtreding', 'andere' en 'weet niet'.

antwoord gaf, weet ook hoe hoog de boete is. Een groter deel van 46% overschat de hoogte van de boete en 13% denkt dat de boete lager is dan zij in werkelijkheid is. Het voorgaande betekent dat 10% van de ontvangers van kinderbijslag volledig op de hoogte is van het boetebeleid krachtens de Wet BMTi⁹.

2.4 | *Schatting hoogte boete voor onjuiste of onvolledige inlichtingen, AKW 2004 (n = 319)*

	%
Geschatte hoogte boete in % van het ten onrechte uitgekeerde bedrag	
Onderschatting (boete = 5%)	13
Antwoord juist (boete = 10%)	25
Overschatting (boete >10%)	46
Geen kennis	16
Totaal	100

⁹ $0,25 \times 0,40 = 0,10$.

2.5 Samenhangen met overtredingen

De verbanden tussen overtredingen en achterliggende factoren zijn op twee manieren geanalyseerd. Allereerst is gebruik gemaakt van logistische regressie. Deze analysetechniek is vooral geschikt om zogenaamde lineaire verbanden tussen overtreding en één andere variabele te analyseren. We spreken dan over univariate (lineaire) verbanden. Bijvoorbeeld: hoe ouder iemand is, des te minder overtreedt hij de regels. Een tweede techniek (Answer Tree) kijkt ook naar niet-lineaire verbanden tussen overtreding en meerdere andere variabelen. Bijvoorbeeld, ouderen met minder opleiding overtreden minder dan uitkeringsgerechtigden van middelbare leeftijd met meer opleiding, terwijl jongeren, ongeacht opleiding, het minst overtreden.

Wij behandelen eerst de samenhangen gevonden met logistische regressie.

Bijverdiensten kinderen in 12 maanden

De overtreding komt (vrijwel) niet voor en er zijn géén samenhangen te constateren met andere variabelen.

Bijverdiensten kinderen in het zomerkwartaal

Het overschrijden van het maximumbedrag dat een kind in het zomerkwartaal mag bijverdienen komt (vrijwel) niet voor en vertoont geen relaties met andere variabelen.

Ervaringen met boete of korting

Tabel 2.5 geeft een overzicht van variabelen die samenhangen met het krijgen van een boete voor overtreding van de inlichtingenplicht.

In de enquête is de volgende vraag opgenomen:

- Heeft u in de afgelopen 12 maanden wel eens een boete of korting opgelegd gekregen door de uitkeringsinstantie?

Vier procent van de AKW-gerechtigden heeft in een periode van een jaar wel eens een boete of korting gehad.

Er zijn drie samenhangen met algemene kenmerken:

- De AKW-gerechtigden die als zelfstandigen werken hebben meer boeten en/ of kortingen gehad.
- Boeten en kortingen komen meer voor in de regio Utrecht.
- De AKW-gerechtigden die met ouders, broers of zussen samenwonen zijn vaker beboet of gekort.

Verder zijn er verbanden met een aantal visies op overtreding en handhaving. Boeten en kortingen komen minder voor onder de AKW-gerechtigden:

- die tevredener zijn over hun eigen kennis van de regels van de kinderbijslag (T1a)
- die de regels duidelijker vinden (T1b)
- die de kosten van naleven (T2a)
- die de regels redelijker vinden en beter accepteren (T3)
- die de kans op een sanctie bij constatering van een overtreding hoger achten (T10).

Buiten de T11-variabelen zijn er ook verbanden met drie andere visies op handhaving. AKW-gerechtigden die zijn beboet of gekort:

- zijn er meer van overtuigd dat de SVB alleen een uitkering verstrekt en de uitkeringsgerechtigden verder aan hun lot over laat.
- zijn er eveneens duidelijker van overtuigd dat de medewerkers van de SVB alleen letten op de letter van de wet en geen oog hebben voor de persoonlijke situatie en problemen van de ontvanger van kinderbijslag.

- o achten echter de controle op bijverdiensten van kinderen, de belangrijkste beperkende bepaling van de AKW, minder waterdicht.

2.5 | Boete of korting gehad (4%), variabelen die ermee samenhangen

<i>Tweewaardige onafhankelijke variabele:</i>		<i>Nee</i>	<i>N</i>	<i>Ja</i>	<i>N</i>	<i>Vershil</i>
<u>Algemene kenmerken:</u>						
	Werkzaam als zelfstandige	3%	638	20%	56	17%
SVB-regio	Utrecht (8)	2%	617	21%	77	19%
Woont samen met:	Ouders/ broers/ zussen	2%	654	33%	36	31%
<i>Kwantitatieve onafhankelijke variabele:</i>		<i>- 1sd</i>		<i>+ 1sd</i>		<i>Vershil</i>

Tafel van 11:

Kennis van de regels (T1a)	7%	2%	- 5%
Duidelijkheid van de regels (T1b)	7%	2%	-5%
Kosten naleven (T2a)	7%	2%	-5%
Acceptatie van de regels (T3)	8%	2%	- 6%
Sanctiekans (T10)	7%	1%	- 6%
<u>Andere meningen over handhaving:</u>			
SVB geeft een uitkering en laat de mensen verder aan hun lot over	2%	8%	6%
Medewerkers SVB geen oog voor persoonlijke situatie uitkeringsgerechtigde	1%	11%	10%
Controle op bijverdiensten kinderen is waterdicht	9%	1%	- 8%

NB.: de cellen onder 'nee' en 'ja' bij de 'tweewaardige onafhankelijke variabele' vermelden steeds het percentage overtreders zonder, respectievelijk met het betreffende kenmerk. De cellen onder -1 en +1 sd bij de 'kwantitatieve onafhankelijke variabele' vermelden steeds het percentage overtreders bij - 1 standaarddeviatie, respectievelijk + 1 standaarddeviatie van het gemiddelde van de onafhankelijke variabele.

Mensen in directe omgeving kennen die te hoge uitkering ontvangen

12% van de AKW-gerechtigden zegt mensen in hun directe omgeving te kennen die ten onrechte te veel kinderbijslag ontvangen, bijvoorbeeld omdat hun kind of kinderen al veel werken en veel bijverdienen. De volgende vraag is gesteld:

- Kent u mensen in uw directe omgeving die ten onrechte te veel kinderbijslag ontvangen, bijvoorbeeld omdat hun kind/kinderen al veel werkt en veel verdient of bijverdient?

Er is één samenhang met een algemeen kenmerk (zie tabel 2.6):

- o De ontvangers van kinderbijslag die ook huursubsidie ontvangen zeggen in hun directe omgeving duidelijk meer mensen te kennen met een te hoge kinderbijslag.

Er zijn twee samenhangen met T11-variabelen:

- o Wie over een betere kennis van de regels (T1a) zegt te beschikken, kent meer mensen die in overtreding zijn en te veel kinderbijslag ontvangen.
- o Wie een duidelijker kans op een sanctie bij een geconstateerde overtreding verwacht (T10), kent daarentegen minder mensen die in overtreding zijn.

2.6 | kent mensen in directe omgeving met ten onrechte te veel kinderbijslag (12%), variabelen die ermee samenhangen

<i>Tweewaardige onafhankelijke variabele:</i>	<i>Nee</i>	<i>Aantal</i>	<i>Ja</i>	<i>Aantal</i>	<i>Vershil</i>
Algemene kenmerken:					
Ontvangt huursubsidie	10%	156	38%	47	28%
<i>Kwantitatieve onafhankelijke variabele:</i>		<i>- 1sd</i>		<i>+ 1sd</i>	<i>Vershil</i>

Tafel van 11:

Kennis van de regels (T1a)	6%	18%	12%
Sanctiekans (T10)	16%	8%	- 8%

NB.: de cellen onder ‘nee’ en ‘ja’ bij de ‘tweewaardige onafhankelijke variabele’ vermelden steeds het percentage overtreders zonder, respectievelijk met het betreffende kenmerk. De cellen onder -1 en $+1$ sd bij de ‘kwantitatieve onafhankelijke variabele’ vermelden steeds het percentage overtreders bij -1 standaarddeviatie, respectievelijk $+1$ standaarddeviatie van het gemiddelde van de onafhankelijke variabele.

2.6 Overtrederprofielen: samenhangen van overtreding met meerdere variabelen

Inleiding

In deze en de volgende paragraaf presenteren we de tweede manier om de samenhang tussen overtreding van de regels en kenmerken van uitkeringsgerechtigden te analyseren. We analyseren nu de samenhang van overtreding met meerdere variabelen tegelijk. Dit gebeurt als volgt. De totale groep uitkeringsgerechtigden heeft een bepaald overtredingspercentage. Het speciaal statistisch programma voor deze analyses, Answer Tree, zoekt naar een opsplitsing van deze totale groep in twee of meer deelgroepen. Deze deelgroepen worden zodanig geconstrueerd dat het verschil tussen hun overtredingspercentages zo groot mogelijk is.¹⁰

Met Answer Tree zijn overtrederprofielen te maken; dat wil zeggen combinaties van kenmerken van groepen die veel overtreden. Er zijn profielen gemaakt met T11-variabelen en profielen met achtergrondkenmerken. Bij de eerste analyses we de invloed van alle T11-variabelen gezamenlijk op overtreding en bij de tweede de gezamenlijke invloed van achtergrondkenmerken van de respondenten. De profielen kunnen bijvoorbeeld worden gebruikt om prioriteiten te stellen ten aanzien van handhaving en opsporing.

Het programma Answer Tree presenteert zijn resultaten in de vorm van boomdiagrammen. Bij elke vertakking wordt een groep opgesplitst in (meestal twee) deelgroepen, indien deze deelgroepen significant van elkaar verschillen. Wij merken op dat dit niet betekent dat deelgroepen die afkomstig zijn van *verschillende* vertakkingen ook altijd significant van elkaar verschillen.

De analyses met Answer Tree zijn gewogen uitgevoerd. Opsplitsingen van groepen kleiner dan ca. 80 respondenten of opsplitsingen in deelgroepen kleiner dan ca. 40 respondenten worden niet gerapporteerd. Bij deze kleine aantallen zijn toevallige verbanden namelijk niet goed uit te sluiten, en daarnaast is de relevantie geringer, omdat het hier om relatief kleine groepen gaat.

In de tabellen worden ook steeds de aantallen respondenten in de deelgroepen vermeld. Door de steekproefaantallen te delen door de steekproefomvang, krijgt men een benadering van het belang van deze groepen in de populatie.

Overtrederprofielen op basis van T11-variabelen

De analyses van de T11-variabelen geven inzicht in het complex van motieven dat met overtreding en naleving samengaat. Het betreft in feite ‘psychologische profielen’. De T11-variabelen worden weergegeven met schaaltes bestaande uit vijf waarden 1 tot en met 5.¹¹ De gevonden samenhangen bestaan uit unieke combinaties van variabelen. Het is niet mogelijk om voor elke T11-variabele een soort ‘kritisch niveau’ aan te wijzen waarbij naleving overgaat in overtreding. Dezelfde waarden voor een T11-variabele kunnen bij de ene overtreding samengaan met naleving en bij de andere met een

¹⁰ De analyses zijn uitgevoerd met een door ons voor Randomized response gemaakte aanpassing van het SPSS programma Answer Tree. Het overtredingspercentage vermeld in de titel van de tabellen is het gemiddelde percentage overtreding over de metingen van 2002 en 2004, gewogen naar steekproefomvang.

¹¹ De waarden 1 tot en met 5 hebben hier alleen de gebruikelijke betekenis van ‘minder’ tot en met ‘meer’. Een waarde van ‘5’ betekent zo bijvoorbeeld meer (verwacht) voordeel van overtreding, hogere kosten van naleven, duidelijker regels, meer (verklaarde) trouw aan de wet, een hogere inschatting van de detectiekans etc. In de tabellen en in de toelichtende tekst worden de scores op de T11-variabelen vermeld zoals het programma Answer Tree die opsplijst. De vermelding 1-2 staat voor de scores ‘1’ en ‘2’; de vermelding 4-5 voor de scores ‘4’ en ‘5’; 3 – 5 voor de scores 3 tot en met 5, etc.

hoog percentage overtreders. Zo kan een score van ‘3’ voor de baten van overtreden in combinatie met andere T11-variabelen samengaan met een hoog overtredingspercentage voor de ene overtreding, maar juist met niet meer dan een gemiddeld percentage voor een andere overtreding.

Bijverdiensten kinderen in 12 maanden

De overtreding komt (vrijwel) niet voor en er zijn géén samenhangen te constateren met andere variabelen.

Bijverdiensten kinderen in het zomerkwartaal

Het overschrijden van het maximumbedrag dat een kind in het zomerkwartaal mag bijverdienen komt (vrijwel) niet voor en vertoont geen relaties met andere variabelen.

Ervaringen met boete of korting

Op basis van de T11-variabelen zijn geen deelgroepen te onderscheiden die in het afgelopen jaar zijn beboet of gekort.

Mensen in directe omgeving kennen die te hoge uitkering ontvangen

Tabel 2.7 geeft de T11-variabelen weer die samenhangen met het kennen van mensen die te veel kinderbijslag ontvangen in afwijking van de regels. Met vier T11-variabelen zijn vijf deelgroepen te onderscheiden.

- De meeste waarnemingen van overtreding zijn te vinden in de groep die de regels zeer duidelijk vinden (duidelijkheid van de regels 5): 46% van deze groep zegt in de directe omgeving mensen te kennen die volgens de regels te veel kinderbijslag ontvangen.
- Wie de regels minder duidelijk vindt (duidelijkheid van de regels 1-4) zegt minder mensen te kennen die de regels overtreden. De meeste mensen die wel iemand met te veel kinderbijslag kennen, zijn te vinden onder hen die een kans op een sanctie laag achten (sanctiekans 1-3): 15% kent overtreders in zijn directe omgeving.
- Bij een hogere sanctiekans (sanctiekans 4-5) wordt over het algemeen minder overtreding gezien. Maar nog altijd 14% zegt mensen met een te hoge uitkering te kennen als de kans op ontdekking van de overtreding (betrekkelijk) hoog (detectiekans 3-5) en de informele sancties op overtreding als niet ernstig worden beschouwd (informele sanctie 1-3).
- Bij een zelfde visie op de kans dat een overtreding wordt ontdekt, maar de verwachting van een krachtige reactie van de omgeving (informele sanctie 4-5), neemt men geen overtreding meer waar (0%).
- De groep die denkt dat er weinig kans is dat een overtreding wordt ontdekt (detectiekans 1-2), neemt in haar omgeving geen overtreding waar (0%).

2.7 | kent mensen in directe omgeving met ten onrechte te veel kinderbijslag (12%), samenhangen met T11-variabelen (n=693)

Groepen onderscheiden op basis van T11-variabelen			% kent overtreders	N	
Duidelijkheid van de regels 5			46	45	
Duidelijkheid van de regels 1-4	Sanctiekans 1-3		15	292	
	Sanctiekans 4-5	Detectiekans 3-5	Informele sanctie 1-3	14	203
			Informele sanctie 4-5	0	76
	Detectiekans 1-2		0	75	

Overtrederprofielen: samenhangen van overtreding met meerdere variabelen

Ervaringen met boete of korting

Tabel 2.8 geeft de samenhangen weer tussen achtergrondkenmerken en het beboet of gekort zijn.

- In de SVB-regio's Utrecht, Deventer, Roermond, Zaanstad en Breda zijn naar verhouding meer boeten en kortingen uitgedeeld dan in de rest van het land (de SVB-regio's Rotterdam, Nijmegen, Groningen en Leiden). De boeten en kortingen zijn opgelegd aan de ontvangers van kinderbijslag onder de 49 jaar: 15% van deze groep heeft in de afgelopen twaalf maanden een boete of korting op de uitkering gehad.
- De groep binnen de genoemde regio's ouder dan 49 is in het geheel niet beboet of gekort.
- Hetzelfde geldt voor kinderbijslaggerechtigden in de SVB-regio's Rotterdam, Nijmegen, Groningen en Leiden.

2.8 | Boete of korting gehad (4%), samenhangen met achtergrondkenmerken (n=693)

Deelgroepen		% boete/ korting	N
Utrecht, Deventer, Roermond, Zaanstad, Breda	Hoofdkostwinner jonger dan 49	15	329
	Hoofdkostwinner ouder dan 49	0	50
R'dam, Nijmegen, Groningen, Leiden		0	315

Mensen in directe omgeving kennen die te hoge uitkering ontvangen

Tabel 2.0 geeft een overzicht van de achtergrondkenmerken die samenhangen met het kennen van mensen die te veel kinderbijslag ontvangen in afwijking van de regels.

- Kinderbijslaggerechtigden die ook huursubsidie ontvangen, zien in hun directe omgeving meer overtreding dan wie geen huursubsidie ontvangt: 26% van deze groep zegt mensen te kennen die te veel kinderbijslag ontvangen.
- Binnen de groep die geen huursubsidie ontvangt, zien de kinderbijslaggerechtigden in de SVB-regio's Utrecht, Nijmegen en Zaanstad de meeste overtreding: 20% zegt in de directe omgeving mensen te kennen met een volgens de regels te hoge kinderbijslag.
- In de SVB-regio's Rotterdam, Deventer, Roermond, Groningen, Breda en Leiden bedraagt dat percentage nog maar 5.

2.9 | kent mensen in directe omgeving met ten onrechte te veel kinderbijslag (12%), samenhangen met achtergrondkenmerken (n=693)

Deelgroepen		% kent overtreeders	N
Ontvangt huursubsidie		26	92
Ontvangt géén huursubsidie	Utrecht, Nijmegen, Zaanstad	20	194
	R'dam, Deventer, Roermond, Groningen, Breda, Leiden	5	407

Bijlage 3:

De geschatte omvang en de achtergronden van regelovertreding in de ANW

In dit hoofdstuk behandelen we de ANW. Na een bespreking van de vragen over naleving en overtreding (paragraaf 1) presenteren we de met behulp van de Randomized response methode geschatte omvang van regelovertreding (paragraaf 2). Daarna kijken we naar het risicoprofiel dat is gebaseerd op de antwoorden op de Tafel van Elf vragen (paragraaf 3) en bezien we de kennis van ANW-ers over het boetedeel van de Wet Boeten, maatregelen en terug- en invordering sociale zekerheid (Wet BMTi; paragraaf 4). In paragraaf 5 gaan we na welke verbanden er zijn tussen regelovertreding enerzijds, en de dimensies van de Tafel van Elf, de kennis van de Wet BMTi en enkele achtergrondkenmerken van ANW-ers anderzijds.

3.1 Vraagstelling

De Algemene nabestaandenwet (ANW) voorziet in een nabestaandenuitkering voor mensen van wie de partner is overleden. Ook regelt de Anw een halfwezenuitkering voor kinderen onder de 18 jaar. Degene die een ANW-uitkering ontvangt, dient zich aan een aantal regels en verplichtingen te houden. Een algemene regel voor het ontvangen van een uitkering is dat een verzekerde zelf gevraagd of ongevraagd zaken behoort door te geven, waarvan men kan veronderstellen dat ze invloed hebben op het recht op en de hoogte van de uitkering. In het geval van de ANW gaat het om het opgeven van inkomsten (uit verschillende bronnen) aan de Sociale Verzekeringsbank (SVB). Inkomsten uit arbeid worden gedeeltelijk afgetrokken. Daarbij is te denken aan loon, freelance inkomsten en winst uit onderneming, maar ook aan een VUT-uitkering, aanvullend ouderdomspensioen, invaliditeitspensioen of lijfrente op grond van een arbeidsovereenkomst.

Van het inkomen uit arbeid wordt €632,39 (50% van het bruto minimumloon) plus 1/3 deel van het inkomen boven deze €632,39 vrijgelaten¹². Bij verdiensten van meer dan €2.103,16 bruto per maand, komt de nabestaandenuitkering op nul uit.

Over het naleven of overtreden van deze regels zijn twee vragen gesteld. Het zijn:

- Heeft u in de afgelopen 12 maanden inkomsten uit arbeid, uit een VUT-uitkering of winst uit onderneming gehad (méér dan 630 euro bruto per maand), die u helemaal niet of voor een deel niet aan de SVB heeft opgegeven?
- Woont u samen met een partner, dat wil zeggen vormt u met een andere persoon een gezamenlijke huishouding, zonder dat de SVB daarvan op de hoogte is gesteld?

Over sancties met een boete of korting is één enkele vraag gesteld vanuit de gedachte dat uitkeringsgerechtigden de vorm en daarmee de exacte naam van een sanctie vaak niet onderkennen of moeilijk onthouden. Dat komt o.a. doordat zowel een opgelegde boete als een korting verrekend worden met een lopende uitkering.

De vraag luidt:

- Heeft u in de afgelopen 12 maanden wel eens een boete of korting opgelegd gekregen door de uitkeringsinstantie?

¹² Bedragen geldend voor 2004. In de vragenlijst afgerond tot €630 bruto per maand.

3.2 De geschatte omvang van regelovertreding in de ANW

In tabel 3.1 staan de geschatte proporties van ANW-ers die de verschillende regels met betrekking tot de uitkering overtreden. Hierbij benadrukken wij dat de gerapporteerde percentages met voorzichtigheid geïnterpreteerd dienen te worden om redenen die uiteengezet worden in Appendix 4.

De overtreding van de regels is beperkt.

- Over een periode van een jaar heeft 2% van de ANW-ers wel eens inkomsten uit arbeid, uit een VUT-uitkering of winst uit onderneming niet of niet volledig aan de SVB opgegeven.
- Het samenwonen met een partner, zonder de SVB op de hoogte te stellen komt (vrijwel) niet voor.

Een aanzienlijk deel van 16% van de ANW-ers heeft in het afgelopen jaar wel eens een boete of korting op de uitkering gehad.

3.1 | Geschatte omvang van regelovertreding en sancties, ANW, 2004 (N = 778)

	%
Afgelopen 12 maanden inkomsten uit arbeid, VUT-uitkering of winst uit onderneming (méér dan 630 euro bruto per maand), niet (helemaal) aan SVB opgegeven?	2
Samenwonen met partner/ met andere persoon gezamenlijke huishouding vormen, zonder SVB op de hoogte te stellen?	0
Afgelopen 12 maanden/ ten tijde van uitkering wel eens boete of korting op uitkering gehad van SVB?	16

NB.: De percentages in de tabel zijn niet optelbaar tot een algemene maat voor overtreding.

3.3 Het Tafel van Elf-risicoprofiel voor de ANW

De T11-variabelen geven wij weer in een zogenaamd 'risicoprofiel' dat in één oogopslag de visies van de doelgroep op overtreding en handhaving duidelijk kan maken. Het risicoprofiel is verdeeld in drie delen. Het bovenste deel is het 'veilige' gebied. De verwachting is dat de houdingen weergegeven met T11-variabelen die in dat gebied liggen eerder bijdragen tot meer naleving van de regels. Het onderste gedeelte is het 'kwetsbare' gebied. Er wordt verondersteld dat de visies weergegeven met de T11-variabelen in dat gebied liggen eerder samengaan met overtreding. Het middengebied is neutraal en een ligging in dat gebied geeft op zichzelf niet aan of er sprake zal zijn van een neiging tot naleving of overtreding van de regels.

Figuur 3.2 geeft de T11-risicoprofielen voor de ANW aan de hand van de gemiddelde scores op de T11-vragen.

Het T11-profiel voor de ANW bevat één 'kwetsbare' dimensie, maar betrekkelijk veel dimensies in het middengebied en slechts weinig dimensies in het 'veilige' gebied.

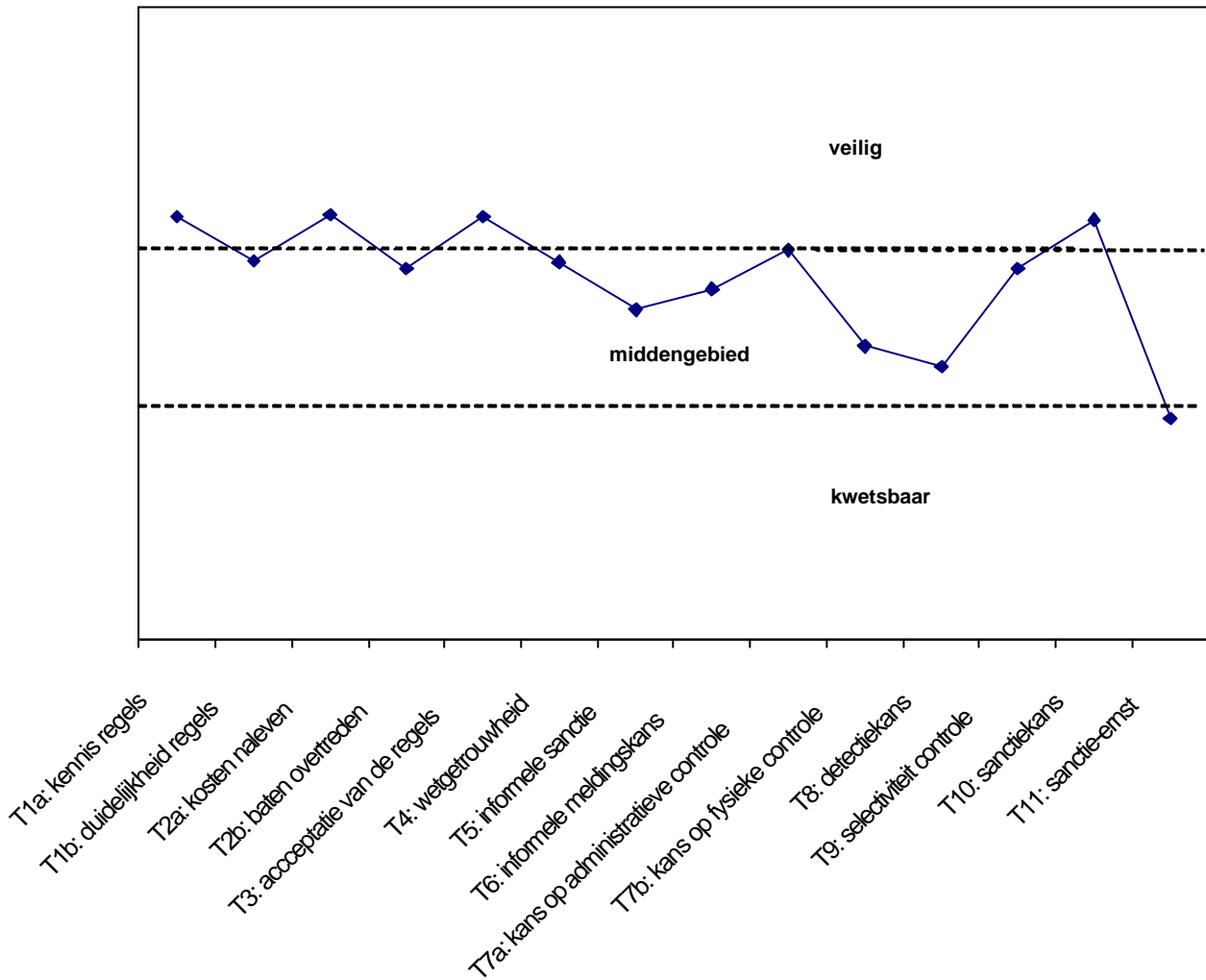
De 'kwetsbare' dimensie is de gering geachte ernst van een eventuele sanctie bij het constateren van een overtreding.

De dimensies in het middengebied zijn:

- de betrekkelijk gering geachte duidelijkheid van de regels (T1b)
- het voordeel van overtreding (T2b)
- de relatief beperkte trouw aan de wet (T4)
- de afkeuring door de omgeving die niet al te negatief wordt beschouwd (informele sanctie, T5)
- de beperkte zorg te worden verklikt (informele meldingskans, T6)
- de relatief beperkt geachte kans op een administratieve controle (T7a)
- de eveneens beperkt geachte kans op een fysieke controle (T7b)
- de als beperkt geziene kans dat een overtreding wordt geconstateerd (detectiekans, T8)
- de relatief beperkt geachte trefzekerheid van controles (selectiviteit van controles, T9)

De veilige dimensies zijn:

- de kennis van de regels (T1a)
- de beperkte kosten van het naleven van de regels (T2a)
- de acceptatie van de regels (T3)
- de verwachting dat het constateren van een overtreding gevolgd wordt door een sanctie (T10)

3.4 Ervaring met en kennis van de Wet BMTi onder ANW-ers

Kennis van de mogelijke sancties kan van belang zijn voor naleving en overtreding van de regels. Aan de respondenten werd een aantal vragen voorgelegd om hun ervaringen met de boete en korting krachtens de Wet Boeten, maatregelen, terug- en invordering sociale zekerheid (Wet BMTi) en hun kennis over het boetedeel van deze wet te toetsen. Naar kennis over het maatregelenbeleid is niet gevraagd, omdat deze kennis niet met een paar vragen is te toetsen.

Uit het onderzoek blijkt dat 16% van de ANW-ers in de afgelopen 12 maanden wel eens een boete of een korting heeft gekregen.

De kennis van het boetedeel van de Wet BMTi onder ANW-ers is als volgt te beoordelen (zie tabel 3.3)¹³.

Eén derde van de ANW-ers (33%) geeft een correct antwoord op de vraag naar de sanctie krachtens de Wet BMTi op het overtreden van de inlichtingenplicht. Bijna een kwart geeft een antwoord dat getuigt van een redelijke kennis van het boetedeel van de wet. Bijna eenderde (30%) onderschat de sancties, terwijl een beperkt deel van 6% de sancties overschat. 7% van de ANW-ers geeft door hun antwoord te kennen weinig te weten over de Wet BMTi.

3.3 | Kennis van de Wet BMTi bij onjuiste of onvolledige inlichtingen, ANW, 2004 (n = 879)

		%
Kennis sancties Wet BMTi bij overtreding inlichtingenplicht	Onderschatting	30
	Redelijke kennis	24
	Correct antwoord	33
	Overschatting	6
	Geen kennis	7
Totaal		100%

De groep die het correcte antwoord heeft gegeven op de vraag naar overtreding van de inlichtingenplicht is ook gevraagd naar de hoogte van de boete (zie tabel 3.4). Ruim een kwart van

¹³ De volgende normen zijn gehanteerd:

- correct antwoord: 'Terugbetalen plus een boete';
- redelijke kennis: 'terugbetalen plus een waarschuwing', of 'terugbetalen plus een korting op de uitkering';
- onderschatting: 'geen straf, maar een waarschuwing' of 'terugbetalen van het ten onrechte ontvangen bedrag';
- overschatting: 'terugbetalen plus stopzetten van de uitkering' en 'terugbetalen plus gevangenisstraf';
- geen kennis: 'hangt helemaal af van het ten onrechte ontvangen bedrag', 'de ernst van de overtreding', 'andere' en 'weet niet'.

deze groep (26%) geeft ook op deze vraag een juist antwoord. 17% onderschat de hoogte van de boete en een niet onaanzienlijk deel van 30% overschat de boete. Ruim een kwart (27%) blijkt geen idee te hebben van de hoogte van de boete.

Het bovenstaande betekent dat 9% van de ANW-ers volledig op de hoogte is van het boetedeel van de Wet BMTi¹⁴

3.4 | *Schatting hoogte boete voor onjuiste of onvolledige inlichtingen, ANW 2004 (n = 286)*

		2004
Geschatte hoogte boete in % van het ten onrechte uitgekeerde bedrag	Underschatting (boete = 5%)	17%
	Antwoord juist (boete = 10%)	26%
	Overschatting (boete >10%)	30%
	Geen kennis	27%
Totaal		100%

¹⁴ $0,33 \times 0,26 = 0,0858$.

3.5 Samenhangen met overtredingen

Niet opgeven van inkomsten uit (vroegere) arbeid

Tabel 3.5 geeft het resultaat weer van de analyses van de achtergronden van het niet of niet volledig rapporteren van inkomsten uit (vroegere) arbeid aan de SVB. 2% van de ANW-ers geeft aan zich daar in een periode van 12 maanden wel eens aan schuldig gemaakt te hebben. De volgende vraag is gesteld:

- Heeft u in de afgelopen 12 maanden inkomsten uit arbeid, uit een VUT-uitkering of winst uit onderneming gehad (méér dan 630 euro bruto per maand), die u helemaal niet of voor een deel niet aan de SVB heeft opgegeven?

Er blijkt één T11-variabele te zijn die samenhangt met het begaan van de overtreding. Naarmate men de kans om op een of andere manier tegen de lamp te lopen groter acht, overtreedt men minder.

3.5 / 'Inkomsten niet opgegeven' (overtreding 2%): variabelen die ermee samenhangen

<i>Kwantitatieve onafhankelijke variabele:</i>	<i>- 1sd</i>	<i>+ 1sd</i>	
<u>Tafel van 11:</u>			
Detectiekans (T8)	6%	1%	- 5%

NB.: de cellen onder -1 en +1 sd bij de 'kwantitatieve onafhankelijke variabele' vermelden het percentage overtreeders bij - 1 standaarddeviatie, respectievelijk + 1 standaarddeviatie van het gemiddelde van de onafhankelijke variabele.

Voeren van gezamenlijke huishouding zonder dit door te geven

Het samenwonen met een partner zonder dat de SVB daarvan op de hoogte is gesteld komt (vrijwel) niet voor. Er zijn geen relaties vast te stellen met andere variabelen.

Ervaringen met boete of korting

Tabel 3.6 geeft een overzicht van variabelen die samenhangen met het krijgen van een boete voor overtreding van de inlichtingenplicht. Zestien procent van de ANW-ers heeft in een periode van een jaar wel eens een boete of korting gehad.

De volgende vraag is opgenomen:

- Heeft u in de afgelopen 12 maanden wel eens een boete of korting opgelegd gekregen door de uitkeringsinstantie?

Er zijn twee verbanden met algemene kenmerken:

- ANW-ers die naast de ANW-uitkering ook betaald werk hebben, hebben vaker een boete of korting op de uitkering gehad.
- Boeten en kortingen voor de ANW komen meer voor in de SVB-regio Nijmegen.

Verder zijn er drie samenhangen met visies van ANW-ers op naleving en handhaving:

- Wie de kosten van het naleven van de regels van de uitkering hoger acht, heeft minder boeten en kortingen gehad.
- ANW-ers die zijn beboet of gekort, zijn in sterkere mate van mening dat de SVB alleen een uitkering verstrekt en de uitkeringsgerechtigden verder aan hun lot over laat.

- In dat geval is men er ook meer van overtuigd dat de medewerkers van de SVB alleen acht slaan op de letter van de wet en geen oog hebben voor de persoonlijke situatie en problemen van de uitkeringsgerechtigde.

3.6 / Boete of korting gehad (16%), variabelen die ermee samenhangen

<i>Tweewaardige onafhankelijke variabele:</i>		<i>Nee</i>	<i>N</i>	<i>Ja</i>	<i>N</i>	<i>Vershil</i>
<u>Algemene kenmerken:</u>						
	Betaald werk naast de uitkering	7%	436	26%	342	19%
SVB-regio	Nijmegen (5)	14%	690	28%	88	14%
<i>Kwantitatieve onafhankelijke variabele:</i>		<i>- 1sd</i>		<i>+ 1sd</i>		<i>Vershil</i>

Tafel van 11:

Kosten naleven (T2a)	23%	8%	- 15%

Andere meningen over handhaving:

SVB geeft een uitkering en laat de mensen verder aan hun lot over	11%	23%	12%
Medewerkers SVB geen oog voor persoonlijke situatie uitkeringsgerechtigde	11%	25%	14%

NB.: de cellen onder 'nee' en 'ja' bij de 'tweewaardige onafhankelijke variabele' vermelden steeds het percentage overtreders zonder, respectievelijk met het betreffende kenmerk. De cellen onder -1 en +1 sd bij de 'kwantitatieve onafhankelijke variabele' vermelden steeds het percentage overtreders bij - 1 standaarddeviatie, respectievelijk + 1 standaarddeviatie van het gemiddelde van de onafhankelijke variabele.

3.6 Overtrederprofielen: samenhangen van overtreding met meerdere variabelen

Inleiding

In deze en de volgende paragraaf presenteren we de tweede manier om de samenhang tussen overtreding van de regels en kenmerken van uitkeringsgerechtigden te analyseren. We analyseren nu de samenhang van overtreding met meerdere variabelen tegelijk. Dit gebeurt als volgt. De totale groep uitkeringsgerechtigden heeft een bepaald overtredingspercentage. Het speciaal statistisch programma voor deze analyses, Answer Tree, zoekt naar een opsplitsing van deze totale groep in twee of meer deelgroepen. Deze deelgroepen worden zodanig geconstrueerd dat het verschil tussen hun overtredingspercentages zo groot mogelijk is.¹⁵

Met Answer Tree zijn overtrederprofielen te maken; dat wil zeggen combinaties van kenmerken van groepen die veel overtreden. Er zijn profielen gemaakt met T11-variabelen en profielen met achtergrondkenmerken. Bij de eerste analyses we de invloed van alle T11-variabelen gezamenlijk op overtreding en bij de tweede de gezamenlijke invloed van achtergrondkenmerken van de respondenten. De profielen kunnen bijvoorbeeld worden gebruikt om prioriteiten te stellen ten aanzien van handhaving en opsporing.

Het programma Answer Tree presenteert zijn resultaten in de vorm van boomdiagrammen. Bij elke vertakking wordt een groep opgesplitst in (meestal twee) deelgroepen, indien deze deelgroepen significant van elkaar verschillen. Wij merken op dat dit niet betekent dat deelgroepen die afkomstig zijn van *verschillende* vertakkingen ook altijd significant van elkaar verschillen.

De analyses met Answer Tree zijn gewogen uitgevoerd. Opsplitsingen van groepen kleiner dan ca. 80 respondenten of opsplitsingen in deelgroepen kleiner dan ca. 40 respondenten worden niet gerapporteerd. Bij deze kleine aantallen zijn toevallige verbanden namelijk niet goed uit te sluiten, en daarnaast is de relevantie geringer, omdat het hier om relatief kleine groepen gaat.

In de tabellen worden ook steeds de aantallen respondenten in de deelgroepen vermeld. Door de steekproefaantallen te delen door de steekproefomvang, krijgt men een benadering van het belang van deze groepen in de populatie.

Overtrederprofielen op basis van T11-variabelen

De analyses van de T11-variabelen geven inzicht in het complex van motieven dat met overtreding en naleving samengaat. Het betreft in feite ‘psychologische profielen’. De T11-variabelen worden weergegeven met schaaltes bestaande uit vijf waarden 1 tot en met 5.¹⁶ De gevonden samenhangen bestaan uit unieke combinaties van variabelen. Het is niet mogelijk om voor elke T11-variabele een soort ‘kritisch niveau’ aan te wijzen waarbij naleving overgaat in overtreding. Dezelfde waarden voor een T11-variabele kunnen bij de ene overtreding samengaan met naleving en bij de andere met een

¹⁵ De analyses zijn uitgevoerd met een door ons voor Randomized response gemaakte aanpassing van het SPSS programma Answer Tree. Het overtredingspercentage vermeld in de titel van de tabellen is het gemiddelde percentage overtreding over de metingen van 2002 en 2004, gewogen naar steekproefomvang.

¹⁶ De waarden 1 tot en met 5 hebben hier alleen de gebruikelijke betekenis van ‘minder’ tot en met ‘meer’. Een waarde van ‘5’ betekent zo bijvoorbeeld meer (verwacht) voordeel van overtreding, hogere kosten van naleven, duidelijker regels, meer (verklaarde) trouw aan de wet, een hogere inschatting van de detectiekans etc. In de tabellen en in de toelichtende tekst worden de scores op de T11-variabelen vermeld zoals het programma Answer Tree die opsplijst. De vermelding 1-2 staat voor de scores ‘1’ en ‘2’; de vermelding 4-5 voor de scores ‘4’ en ‘5’; 3 – 5 voor de scores 3 tot en met 5, etc.

hoog percentage overtreders. Zo kan een score van ‘3’ voor de baten van overtreden in combinatie met andere T11-variabelen samengaan met een hoog overtredingspercentage voor de ene overtreding, maar juist met niet meer dan een gemiddeld percentage voor een andere overtreding.

Niet opgeven van inkomsten uit (vroegere) arbeid

Tabel 3.7 geeft de samenhangen weer van het niet volgens de regels opgeven van inkomsten uit arbeid die ook aanspraken op een VUT-uitkering of winst uit onderneming kunnen omvatten. Met de verwachte detectiekans en selectiviteit van controles zijn drie groepen te onderscheiden.

- Wie zich weinig zorgen maakt om bij overtreding tegen de lamp te lopen overtreedt over het algemeen meer. Daarbij is een deelgroep te onderscheiden die bovendien weinig op heeft met de trefzekerheid van controles (selectiviteit controles 1-2), de kans dat controle bij een overtreder ook echt overtreding zal aantonen. Van deze groep is 20% in overtreding.
- De deelgroep die wel denkt dat een controle bij een overtreder de overtreding aan het licht zal brengen (selectiviteit van controles 3-5), overtreedt niet.
- Hetzelfde geldt voor de deelgroep die zich wel zorgen maakt over de kans op ontdekking van een overtreding (detectiekans 3-5). Ook hier is er geen overtreding.

3.7 | ‘Inkomsten niet opgegeven’ (overtreding 2%): samenhangen met T11-variabelen (n=778)

Groepen onderscheiden op basis van T11-variabelen		% overtreders	N
Detectiekans 1-2	Selectiviteit van controles 3-5	20	113
	Selectiviteit van controles 1-2	0	83
Detectiekans 3-5		0	620

Voeren van gezamenlijke huishouding zonder dit door te geven

Het samenwonen met een partner zonder dat de SVB daarvan op de hoogte is gesteld komt (vrijwel) niet voor. Er zijn geen relaties vast te stellen met andere variabelen.

Ervaringen met boete of korting

Tabel 3.8 geeft de samenhangen weer tussen T11-variabelen en het beboet of gekort zijn. De (verwachte en/ of ervaren) kosten van naleven onderscheiden twee groepen.

- De groep die in het naleven van de regels weinig kosten ziet (kosten naleven 1-2) is het meeste beboet of gekort: 42% van deze groep heeft in de afgelopen twaalf maanden een boete of korting gehad.
- Bij hogere kosten van naleven (kosten naleven 3-5) zijn er 11% ANW-ers met een boete of korting in de afgelopen twaalf maanden.

3.8 | Boete of korting gehad (15%), samenhangen met T11-variabelen (n=778)

Groepen onderscheiden op basis van T11-variabelen		% boete/ korting	N
Kosten naleven 1-2		42	107
Kosten naleven 3-5		11	671

Overtrederprofielen met achtergrondkenmerken

Niet opgeven van inkomsten uit (vroegere) arbeid

Tabel 3.9 geeft de samenhangen weer tussen het niet volgens de regels opgeven van inkomsten uit arbeid en enkele achtergrondkenmerken van ANW-ers.

Op basis van het jaar waarin men nog voor het laatst heeft gewerkt en de leeftijd zijn drie deelgroepen te onderscheiden.

- Het hoogste percentage overtreders komt voor binnen de groep die vóór 1992 voor het laatst heeft gewerkt en jonger is dan 57 jaar. Deze groep bevat 9% overtreders.
- De groep die na 1992 nog heeft gewerkt bevat 4% overtreders.
- De groep die voor 1992 voor het laatst heeft gewerkt, maar ouder is dan 57, bevat geen overtreders.

3.9 | 'Inkomsten niet opgegeven' (overtreding 2%): samenhangen met achtergrondkenmerken (n=778)

Deelgroepen		% overtreding	N
Vóór 1992 voor het laatst gewerkt	Jonger dan 57 jaar	9	234
	Ouder dan 57 jaar	0	190
Na 1992 nog gewerkt		4	354

Voeren van gezamenlijke huishouding zonder dit door te geven

Het samenwonen met een partner zonder dat de SVB daarvan op de hoogte is gesteld komt (vrijwel) niet voor. Er zijn geen relaties vast te stellen met andere variabelen.

Ervaringen met boete of korting

Tabel 3.10 laat zien met welke kenmerken het beboet of gekort zijn samenhangt. Er zijn twee groepen te onderscheiden op grond van de vraag of men naast de ANW-uitkering nog werkt.

- De groep die naast de uitkering werkt heeft de afgelopen twaalf maanden het meest een boete of korting gehad. Het gaat om 26% van de betreffende groep.
- In het geval er niet wordt gewerkt naast de uitkering, loopt het aantal uitkeringsgerechtigden met een boete of korting in de afgelopen twaalf maanden terug tot 7%.

De resultaten zijn een aanwijzing dat de respondenten in het onderzoek het begrip 'korting' ruim hebben opgevat en er mogelijk ook de korting voor inkomsten uit arbeid toe rekenen.

3.10 | Boete of korting gehad (15%), samenhangen met achtergrondkenmerken (n=778)

Deelgroepen	% boete/korting	N
Werk naast de ANW-uitkering	26	341
Géén werk naast de ANW-uitkering	7	436